

УДК [658.5:655.1] :005-047.7

ПАСТУХОВА В.В., д.е.н.,
м. Харків

ДОВГАНЬ Л.Є., к.е.н.,
МОХОНЬКО Г.А., к.е.н.
м. Київ

ОЦІНЮВАННЯ РИЗИКУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТРАТЕГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті запропонована методика оцінювання ризику забезпечення стратегічної стійкості підприємства. Викладені результати апробації запропонованої методики на підприємствах видавничо-поліграфічного сектору.

Ключові слова. Стратегічна стійкість підприємства, ризику, оцінка ризику забезпечення стратегічної стійкості, інтегральний показник ризику забезпечення стратегічної стійкості.

Аннотация. В статье предлагается методика оценки риска обеспечения стратегической устойчивости предприятия. Изложены результаты апробации предлагаемой методики на предприятиях издательско-полиграфического сектора.

Ключевые слова. Стратегическая устойчивость предприятия, риски, оценка риска обеспечения стратегической устойчивости, интегральный показатель риска обеспечения стратегической устойчивости.

Abstract. This article provides a methodology for risk assessment of ensuring strategic stability of the enterprise. The results of testing the methodology for enterprises of publishing industry are provided.

Keywords: strategic stability of the enterprise, risk, risk assessment of strategic stability, integral risk index of strategic stability.

Вступ. Соціально-економічна невизначеність значною мірою обумовлює перманентний прояв різноманітних викликів та загроз, непрогнозований вплив яких на діяльність підприємств призводить до зростання ризикованості здійснення господарських операцій. Неприятливі зовнішні фактори загрожують економічній безпеці підприємства, створюють кризову ситуацію, що порушує його стійкість у конкурентному середовищі. З огляду на зазначене, у мінливих ринкових умовах проблема стійкого розвитку є актуальною для підприємств і тому теоретики та практики приділяють особливу увагу проблемі успішної взаємодії підприємства з навколишнім середовищем. В цьому контексті важливим є формування механізму забезпечення стратегічної стійкості підприємства, зорієнтованого на забезпечення досягнення стратегічних цілей розвитку і на підтримку стабільності функціонування.

Постановка проблеми. Стійкість підприємства у конкурентному середовищі визначається використанням його внутрішніх можливостей, вмінням адаптуватися в умовах ринку та силою впливу дестабілізуючих факторів і віддзеркалює його міцність. Індикатором стійкого розвитку підприємства є економічна безпека, об'єктами якої є ресурси, процеси, види діяльності.

Втрата стратегічної стійкості підприємства можлива за причиною неефективної стратегії розвитку. Отже,

ризик забезпечення стратегічної стійкості обумовлений ризиком вибору та реалізації стратегії розвитку підприємства. Соціально-економічними передумовами ризику у забезпеченні стратегічної стійкості підприємства є невизначеність, гостра конкуренція, несприятливі політичні, соціально-економічні процеси, нестача ресурсів тощо.

Існує багато різних підходів щодо оцінювання ризику діяльності підприємства в цілому. Науковцями розроблено низку методів оцінювання ризику, кожен з яких має свої переваги та недоліки. Зокрема, статистичні методи потребують значних витрат часу, трудомісткість застосування й розрахунків; метод експертних оцінок може носити суб'єктивний характер одержання кінцевих результатів дослідження; до недоліків аналітичного методу відноситься ігнорування того факту, що будь-яка виробнича діяльність перебуває в постійному розвитку. Питання стратегічної стійкості підприємства є предметом дослідження багатьох науковців, зокрема С. Бараненко, В. Галушко, Н. Ляснікова та ін.

Проте проблема оцінювання стратегічної стійкості підприємства належить до найменш вирішених.

Метою статті є розроблення методики оцінювання ризику забезпечення стратегічної стійкості підприємств та висвітлення результатів її апробації на підприємствах видавничо-поліграфічного сектору. Основною наведеної методики оцінювання ризику забезпечення стійкості є результати оцінювання стратегіч-

ної стійкості підприємства, що базувалось на використанні теорії нечіткої логіки та нечітких множин і дало змогу оцінити рівень стратегічної стійкості підприємства в цілому та за його підсистемами – виробничою, фінансовою, інвестиційно-інноваційною, маркетинговою, управлінською, соціальною та екологічною, виявити наявні та потенційні можливості забезпечення його стійкості.

Виклад основного матеріалу. При оцінюванні стратегічної стійкості підприємств доцільно враховувати ступінь ризику втрати стратегічної стійкості, який визначається мірою відхилення від визначеного допустимого діапазону значень показників індикаторів компонент стратегічної стійкості.

Для розроблення методики оцінювання ризику забезпечення стратегічної стійкості нами використано методичний підхід до оцінки ризику, запропонований В. Смоляком [1]. Вибір зазначеного методичного підходу обумовлений тим, що він дозволяє досить швидко, точно й об’єктивно оцінити ризик діяльності значної групи підприємств.

Запропонована нами методика оцінювання ризику забезпечення стратегічної стійкості підприємства передбачає розрахунок інтегрального показника на основі показників індикаторів для оцінювання рівня стратегічної стійкості підприємства (табл. 1)

Таблиця 1
Індикатори оцінювання стратегічної стійкості підприємства

Компонента	Індикатори
Виробнича стійкість	Конкурентоспроможність Ефективність виробничих ресурсів Якість продукції
Фінансова стійкість	Фінансова свобода підприємства Свобода бізнесу Банкрутство
Інвестиційно-інноваційна стійкість	Інвестиційна активність Науково-технічні можливості підприємства Наявність патентів
Управлінська стійкість	Досягнення місії підприємства Система контролю
Маркетингова стійкість	Ефективність товарного ринку Масштаби ринку
Соціальна стійкість	Якість працівників (грамотність, освіта) Здоров’я працівників Добробут працівників Забезпеченість об’єктами соціальної інфраструктури
Екологічна стійкість	Безпека життєдіяльності Умови праці на підприємстві Навантаження на навколишнє середовище Забруднення повітря в приміщеннях Рівень відповідності вмісту забруднювальних речовин на підприємстві нормативам

Допустимий діапазон значень показників індикаторів стійкості підприємства визначається за допомогою запропонованих порогових значень з урахування тенденцій їх зміни. Вважаємо за доцільне, допустимий діапазон відраховувати від прийнятного рівня оцінки показника стійкості в сторону динамічного рівня. Тобто, наприклад, для показника “темп росту випуску продукції” виробничої стійкості [147,3;?] (від 147,31 і більше), для “коефіцієнта зносу основних фондів” – (0;0,59) і т. д.

Для оцінювання ризику забезпечення стратегічної стійкості підприємства нами сформована бальна шкала оцінки значень показників ризику (табл. 2). При своєннн певного балу здійснюється на підставі відповідності значення показника допустимому діапазону :

1) 0 балів – значення показника стійкості у звітному періоді не належить допустимому діапазону та в порівнянні з попереднім періодом зазнало негативних змін. Таким чином, ситуація на підприємстві щодо показника з мінімальним значенням за шкалою є гранично негативною;

2) 1 бал – значення показника стійкості у звітному періоді не належить допустимому діапазону, однак: або є резерв для його поліпшення (значення показника в порівнянні з попереднім періодом поліпшилося); або тенденція на погіршення діяльності підприємства не є закріпленою в динаміці (у попередньому періоді значення показника належало допустимому діапазону);

3) 2 бали – значення показника у звітному періоді належить допустимому діапазону, однак: або є тенденція до його погіршення (значення знизилася в порівнянні з попереднім періодом, однак залишилося в межах допустимого діапазону); або тенденція на поліпшення діяльності підприємства не є закріпленою в динаміці (у попередньому періоді значення показника не належало допустимому діапазону);

4) 3 бали – значення показника у звітному періоді належить допустимому діапазону та в порівнянні з попереднім періодом збільшилося в позитивному напрямі. Тобто ситуація на підприємстві щодо показника з максимальним значенням за шкалою оцінки є гранично позитивною.

Для прийняття компромісних рішень щодо забезпечення стратегічної стійкості підприємства доцільно виділити проміжні бали:

0,5 бала – значення показника стійкості у звітному періоді не належить допустимому діапазону, ідентичний рівню попереднього періоду (тобто тенденції до погіршення або поліпшення стану немає);

2,5 бала – значення показника стійкості у звітному періоді належить допустимому діапазону, ідентичний рівню попереднього періоду (тобто тенденції до погіршення або поліпшення стану немає).

На підставі групи показників оцінки стійкості підприємства, визначеного допустимого діапазону їх значень та бальної шкали розраховується інтегральний

Бальна шкала оцінки ризику забезпечення стратегічної стійкості підприємства

Бал	Належність значення показника допустимому діапазону: належить (+), не належить (-)		Напрямок зміни значення показника в динаміці	Характеристика показника стійкості
	Звітний період	Попередній період		
0,0	-	-	Негативний	Значення показника не належить допустимому діапазону, ситуація за звітний період змінилася в сторону погіршення порівняно з попереднім періодом
0,5	-	-	Без змін	Значення показника не належить допустимому діапазону, ситуація за звітний період не зазнала змін порівняно з попереднім періодом
1,0	-	-	Позитивний	Значення показника не належить допустимому діапазону та за звітний період намітилася тенденція до його поліпшення порівняно з попереднім періодом
	-	+	Не враховується	Значення показника не належить допустимому діапазону, а в попередньому періоді належало допустимому діапазону
2,0	+	-		Значення показника у звітному періоді належить допустимому діапазону, а в попередньому періоді було поза його межами
	+	+	Негативний	Значення показника належить допустимому діапазону, однак за звітний період намітилася тенденція до його погіршення порівняно з попереднім періодом
2,5	+	+	Без змін	Значення показника належить допустимому діапазону й за звітний період не зазнало змін порівняно з попереднім періодом
3,0	+	+	Позитивний	Значення показника належить допустимому діапазону й за звітний період поліпшилося порівняно з попереднім періодом

показник оцінки ризику забезпечення стратегічної стійкості підприємства. Розрахунок інтегрального показника здійснюється за формулою:

$$R = e^p = \sum_{i=0}^n \omega_i \bar{B}_i$$

$$\sum_{i=1}^n \omega_i = 1, 0 \leq P \leq 1$$

де R – інтегральний показник ризику забезпечення стратегічної стійкості підприємства; $e \approx 2,72$ – Неперове число; ω_i – питома вага i -го показника; \bar{B}_i – бальне значення i -го показника; n – кількість показників.

З метою інтерпретації величини інтегрального показника оцінки ризику забезпечення стратегічної стійкості підприємства нами визначено межі ризику. Аналогічно визначеним рівням стійкості підприємства виділено п'ять зон ризику: безризикова, стабільна, допустима, критична, катастрофічна (табл. 3).

Значення показника стійкості перебуває в межах від 0 до 1, відповідно

$$\text{при } P = 1, e^p = 1, \text{ при } P = 1, e^p \approx 2,72,$$

Враховуючи, що $\sum_{i=0}^n \omega_i = 1, \bar{B}_i \in [0;3]$, то значення

множника $\sum_{i=0}^n \omega_i \bar{B}_i$ перебуватиме в межах $[0;3]$

Значення інтегрального показника ризику забезпечення стратегічної стійкості підприємства знаходиться в межах від 0 до 8,16. Градацію зон ризику

встановимо шляхом поділу інтервалу на п'ять рівних зон.

Розрахований інтегральний показник ризику забезпечення стратегічної стійкості визначає міру ризику, яка характеризує умови функціонування підприємства, відображає можливі обсяги збитків в результаті фінансово-господарської діяльності.

Апробація методики оцінювання ризику забезпечення стратегічної стійкості підприємства була здійснена на підприємствах видавничо-поліграфічного сектору, групування підприємств здійснювалося за КВЕД 22.1. "Видавнича справа" та 22.2. "Поліграфічна діяльність": "Київська правда", "Книга", "Віпол", "Наукова думка", "Освіта" та "Картографія".

Отримані дані дозволили встановити, що для досліджуваних підприємств характерною є критична зона ризику, тобто передкризовий стан, де можливі обсяги збитків перевищують величину очікуваних прибутків (лише ДНВП "Картографія" перебуває в зоні допустимих ризиків), така ж ситуація прогнозується і в майбутньому, що підтверджується результатами прогнозування інтегрального показника ризику втрати стійкості підприємства на 2010-2012 рр. (табл. 4).

Графічну інтерпретацію результатів ретроспективного аналізу та прогнозування ризику забезпечення стратегічної стійкості підприємств видавничо-поліграфічної галузі зображено на рис. 1.

Результати проведеного оцінювання стратегічної стійкості підприємства свідчать, що розрахований

Таблиця 3

Інтерпретація інтегрального показника ризику забезпечення стратегічної стійкості підприємства

Межі зон ризику	Ідентифікація зони ризику	Характеристика зони (інтерпретація інтегрального показника)
[6,528; 8,160]	Безризикова	Область, в якій випадкові збитки не очікуються, їй відповідають майже нульові збитки чи перевищення прибутку над очікуваним, забезпечується високий рівень стратегічної стійкості
[4,896; 6,528)	Стабільна	Область, у межах якої зберігається економічна стабільність підприємницької діяльності, тобто випадкові збитки можуть мати місце, але вони значно менші за очікуваний прибуток від підприємницької діяльності
[3,264; 4,896)	Допустима	Область стійкості, у межах якої зберігається економічна доцільність підприємницької діяльності, тобто мають місце випадкові збитки, але в цілому вони не перевищують очікуваний прибуток від підприємницької діяльності
[1,632; 3,264)	Критична	Область нестійкого (передкризового) стану, де можливі обсяги збитків, що перевищують величину очікуваних прибутків. Величина можливих збитків у цій зоні може призвести до втрати всіх коштів, вкладених підприємцем у справу
[0,000; 1,632)	Катастрофічна	Область кризового стану, де величина можливих збитків перевершує критичний рівень і може досягати величини майнового стану підприємця. Катастрофічний ризик може призвести до краху, банкрутства компанії, закриття та розпродажу її майна

Таблиця 4

Прогнозні значення інтегрального показника ризику втрати стратегічної стійкості підприємств видавничо-поліграфічного сектору на 2011-2012 рр.

Підприємства	2010 (план)	2011	2012
<i>Поліграфічні підприємства</i>			
ВАТ «Видавництво "Київська правда"»	2,971	2,838	2,867
АТ ЗТ «Книга»	2,582	2,685	2,645
ЗАТ «Віпол»	3,222	3,228	3,185
<i>Видавництва</i>			
ДП НВП Видавництво «Наукова думка»	3,051	3,241	3,255
Державне спеціалізоване видавництво «Освіта»	3,019	2,957	2,922
ДНВП «Картографія»	3,895	3,976	3,989

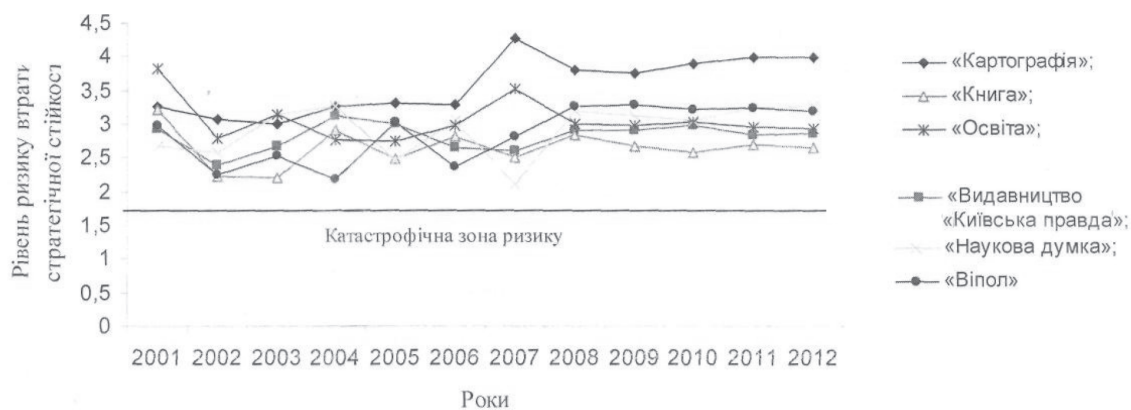

Рис. 1. Динаміка ретроспективного та прогнозного рівня ризику втрати стратегічної стійкості підприємств видавничо-поліграфічного сектору на 2001-2012 рр.

інтегральний показник оцінювання ризику забезпечення стратегічної стійкості підприємства характеризує умови невизначеності та конфліктності, іманентні процесу оцінювання стійкості функціонування

підприємства і показує міру ризику при оцінюванні стійкості.

Висновки. При оцінюванні стратегічної стійкості підприємств доцільно враховувати ступінь ризику втра-

ти стратегічної стійкості, який визначається мірою відхилення від визначеного допустимого діапазону значень показників компонент стратегічної стійкості. Запропонована методика оцінювання ризику забезпечення стратегічної стійкості передбачає розрахунок інтегрального показника, що дозволяє проводити таку оцінку комплексно, об'єднувати багато різних за економічним змістом та вагомістю факторів, виявити проблемні сфери виробничо-господарської діяльності підприємств, оцінити можливості розвитку підприємства та досягнення стратегічних цілей підприємства. Результати оцінювання рівня ризику забезпечення стратегічної стійкості підприємств є підґрунтям для прийняття ефек-

тивних управлінських рішень щодо вибору та обґрунтування стратегічних альтернатив стійкого розвитку підприємств в умовах нестабільного середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Смоляк В.А. Алгоритмізація процедури оцінки ризику діяльності підприємств / В.А. Смоляк // Управління розвитком.-2004. – №2. – С.104-105.
2. Бараненко С.П. Стратегическая устойчивость предприятия /С.П.Бараненко, В.Ф. Шеметов / Рос. акад. предпринимательства. – М: ЗАО "Центрполиграф", 2004. – 493с.
3. Галушко В.Б. Концепція оцінки стратегічної стійкості машинобудівного підприємства [Електрон. ресурс]/ Галушко В.Б. Режим доступу:http://www.confcontact.com/3_galushko.htm